

مقاله پژوهشی

بررسی مؤلفه‌های کارآفرینی اکوتوریسم در پای کوه‌های سهند مطالعه موردی دره آذرشهرچای

پریسا سادات سهرابی^{*۱} و داود مختاری^۲

تاریخ پذیرش: ۲۹ آبان ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۲۱ شهریور ۱۴۰۰

چکیده

ترکیب کارآفرینی و اکوتوریسم از بهترین راهکارهای متنوع‌سازی اقتصاد جوامع، مخصوصاً روستاها، ایجاد اشتغال و تولید ثروت و رفاه به شمار می‌رود. و در مواقعی که کشاورزی به تنهایی قادر به تأمین فرصت‌های شغلی مورد نیاز جوانان نیست، فرصت‌های شغلی جدیدی در صنعت و خدمات ایجاد می‌کند. هدف از این تحقیق شناخت مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و تأثیرات آن‌ها به منظور مدیریت و اجرای صحیح «کارآفرینی اکوتوریسم» در دره آذرشهرچای و استفاده حداکثر از ظرفیت‌های این منطقه است. در این راستا، در این تحقیق ابتدا شاخص‌های استاندارد توسعه کارآفرینی اکوتوریسم از طریق منابع کتابخانه‌ای استخراج شد. سپس با استفاده از نرم‌افزار Micmac که جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع در آینده‌پژوهی و مطالعه شاخص‌های کیفی طراحی شده است، میزان ارتباط و تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها در حوزه کارآفرینی مشخص شد. قضاوت در مورد میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها بر روندها در این نرم‌افزار بر اساس مصاحبه، پرسشنامه و مطالعه میدانی انجام گرفت. جامعه آماری تحقیق ساکنان روستاهای دره آذرشهرچای علی‌الخصوص صاحبان کسب و کارهای مرتبط با اکوتوریسم است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد محیط عمومی کارآفرینی اکوتوریسم منطقه به دلیل عدم برنامه‌ریزی صحیح، ضعف قانون‌گذاری و طولانی و خسته‌کننده بودن پروسه اداری سرمایه‌گذاری ناپایدار است. نتایج حاکی از آن است که از «تنوع جغرافیایی» به عنوان پتانسیل بالقوه برای توسعه کارآفرینی اکوتوریسم دره آذرشهرچای، به دلایلی همچون موانع اقتصادی، ضعف قانون‌گذاری، عدم وجود اعتبارات بانکی مشوق کارآفرینی و سیستم اداری نامناسب و بروکراسی طولانی و خسته‌کننده، به نحو احسن استفاده نشده است. تا جایی که تأثیر مؤلفه‌هایی چون وضوح قوانین، حامی و مشوق بودن قوانین، اعتبارات بانکی و درآمد به عنوان انگیزه، بیشتر از «تنوع جغرافیایی» است. همچنین در میان ویژگی‌های مؤثر رفتاری - اجتماعی کارآفرینان، تأثیر «ریسک‌پذیری» بیش از توفیق‌طلبی است. و این یعنی کارآفرینی در دره آذرشهرچای با ریسک زیادی مواجه است.

کلمات کلیدی: کارآفرینی اکوتوریسم، پایکوه‌های سهند، دره آذرشهرچای.

۱- گروه آموزشی ژئومورفولوژی، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز

۲- استاد، گروه آموزشی ژئومورفولوژی، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز

*-نویسنده مسئول: (Parisa.sohrabi98@ms.tabrizu.ac.ir)

مقدمه

صنعت گردشگری در هزاره سوم به یکی از پررونق‌ترین، جذاب‌ترین، اشتغال‌زاترین و پردرآمدترین صنایع جهان تبدیل شده است (داولینگ^۱ و نیوسام^۲، ۱۳۸۸) به نقل از (صفری و همکاران، ۱۳۹۳). که نقش آن در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع انکارناپذیر است. طبق آمار به دست آمده به ازای ورود هر گردشگر به کشور، پنج شغل و حتی بنا به برآورد برخی از کارشناسان ده شغل ایجاد می‌شود. و رشد میزان اشتغال بخش گردشگری ۱۱/۲ برابر سریع‌تر از سایر بخش‌ها بوده است (سجادی و اخوان، ۱۳۹۴).

در بین انواع مختلف گردشگری، اکوتوریسم می‌تواند یک راهکار مؤثر برای جوامع روستایی در خروج از معضلات بیکاری، فقر و مهاجرت باشد. زیرا با توجه به تعریف اکوتوریسم که عبارت است از مسافرت مسؤلانه و مبتنی بر اصول پایداری به نواحی طبیعی برای بهره‌گیری معنوی و ارضای نیازهای روحی و روانی به گونه‌ای که همراه با شناخت و کسب آگاهی و احترام به ارزش‌های مردم محلی باشد و به محافظت از نواحی طبیعی و ارتقای رفاه جامعه میزبان کمک کند (زاهدی، ۱۳۸۵) به نقل از (کیانی سلمی و زورمند، ۱۳۹۴)، علاوه بر ایجاد اشتغال و معرفی و تبلیغ فرهنگ بومی، نقش به‌سزایی در حفاظت از منابع طبیعی دارد. منابع طبیعی هر منطقه از قبیل کوه‌ها، جنگل‌ها، رودخانه‌ها و ... در واقع سرمایه‌های طبیعی اکوتوریسم منطقه و عامل اصلی جذب گردشگر محسوب می‌شوند.

از طرفی دیگر کارآفرینی نیز یکی دیگر از راهکارهای متنوع‌سازی اقتصاد روستاها، ایجاد اشتغال و تولید ثروت و رفاه به شمار می‌رود. و در مواقعی که کشاورزی به تنهایی قادر به

تامین فرصت‌های شغلی مورد نیاز جوانان نیست، فرصت‌های شغلی جدیدی در صنعت و خدمات ایجاد می‌کند. کارآفرینی به معنای شناسایی، خلق و استفاده از فرصت‌ها از طریق تبدیل ایده‌های نو و جدید به واقعیت‌های سودآور و تجاری در قالب کالاها و خدمات مورد نیاز جامعه است (برادران و برزگر، ۱۳۹۳). در صورتیکه محیط طبیعی و فرهنگی جامعه برای کارآفرینی مناسب باشد، گردشگری و به ویژه اکوتوریسم می‌تواند از طریق تأثیرات اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی، همچنین تأثیرات مثبت زیرساختی و زیست‌محیطی باعث بهبود فضای کسب و کار و در نتیجه توسعه کارآفرینی در منطقه شود. و متقابلاً توسعه کارآفرینی می‌تواند به توسعه اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی و ارتقای سطح زندگی مردم بینجامد و بدین ترتیب یک چرخه هم‌افزا شکل می‌گیرد که باعث تقویت نقاط قوت هر دو مفهوم می‌شود.

با توجه به آنچه گفته شد، کارآفرینی اکوتوریسم می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر برای توسعه همه جانبه جوامعی که از پتانسیل‌های اکوتوریستی برخوردارند مطرح شود. مخصوصاً در نواحی روستایی. اما برای اینکه بتوان برای توسعه همه جانبه مناطق مذکور برنامه‌ریزی و از راهکار کارآفرینی اکوتوریسم استفاده بهینه کرد نیاز به شناخت دقیق هر یک از مفاهیم کارآفرینی و اکوتوریسم و شاخص‌های آنها جهت سنجش و اندازه‌گیری و بررسی تأثیرات آنها بر هم به منظور به کار بستن بهترین شیوه مدیریتی است.

در این راستا، مشخص کردن شاخص‌های استاندارد کارآفرینی و بررسی تأثیر هر یک از آنها بر فرآیند کارآفرینی می‌تواند نقشه راه مناسبی برای برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق دارای پتانسیل اکوتوریسم فراهم آورد. کما اینکه دره آذرشهرچای به دلیل موقعیت مکانی خود که از طرفی به دریاچه ارومیه و از

1- Dowling

2- Newsome

مطلب فوق بیان کردند که ویژگی‌های کارآفرینانه بیشترین تأثیر را در کارآفرینی اکوتوریسم دارد.

همچنین سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۳)، ۳۶ شاخص را به عنوان شاخص‌های مناسب جهت کارهای تحقیقی، اجرایی و ارزیابی مشخص کرده و بیان نموده‌اند که خبرگان دانشگاهی و کارشناسان و متخصصان اجرایی بر روی معیارهای مذکور اجماع نظر دارند. تحقیق پیش رو نیز بر اساس این ۳۶ معیار انجام شده است.

بر اساس نظر مختاری (۱۳۹۴) زیرساخت‌های گردشگری و سرمایه‌گذاری می‌تواند زمینه رشد و توسعه گردشگری منطقه را فراهم آورد.

هاروود^۲ (۲۰۱۰) اذعان داشتند که با وجود مشکل بودن دسترسی به مناطق روستایی، بازدهی سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری مناطق روستایی نسبت به انواع دیگر گردشگری بیشتر است.

سیتومورنگ^۳ (۲۰۱۲) بیان می‌کند که توسعه مناطق اکوتوریستی باید بر اساس بهبود جامعه محلی از طریق آموزش، کارآفرینی اجتماعی و برنامه‌های فرهنگی باشد. کارآفرینی اجتماعی می‌تواند به تغییراتی در جهت رفاه و آموزش بهتر منجر شود. کارآفرینی اجتماعی مردم را در زمینه طبیعت، به عنوان موجوداتی اجتماعی که در برابر بهبود زندگی و حفظ محیط اطراف مسؤلیت دارند، آموزش می‌دهد.

مودزنگی^۴ و چیپوتسی^۵ (۲۰۱۴) به نقش ثبات سیاسی و اقتصادی و کیفیت روابط با کشورهای عضو اتحادیه اکوتوریسم بر توسعه پایدار اکوتوریسم در کشور زیمبابوه پرداختند و بر تأثیر مثبت آن تأکید کردند.

طرف دیگر به کوه سهند نزدیک می‌باشد، دارای آب و هوای خنک و طبیعت سرسبز است که آن را به مرکز گردشگری اکوتوریسم بالقوه تبدیل می‌کند. اما حتی با وجود جاذبه‌های دیگری همچون چشمه آب معدنی و آثار تاریخی مربوط به دوره قاجار، آن طور که باید از این پتانسیل‌ها در جهت توسعه منطقه استفاده نشده است. و منطقه در حد مکانی برای گذران اوقات فراغت در آخر هفته‌ها بدون درآمدزایی قابل توجه برای ساکنان محلی باقی مانده است. از آنجا که دره آذرشهرچای با طبیعت زیبای خود، از پتانسیل لازم برای کارآفرینی اکوتوریسم برخوردار است، این تحقیق به شناسایی مؤلفه‌های کارآفرینی اکوتوریسم در این منطقه می‌پردازد. مؤلفه‌هایی که تقویت آنها سبب بهره‌مندی همه‌جانبه ساکنان محلی از مزایای اکوتوریسم می‌شود. این تحقیق با بررسی مؤلفه‌های کارآفرینی اکوتوریستی منطقه و عوامل تأثیرگذار بر توسعه آن، نقاط ضعف و قوت مسأله را نشان داده و می‌تواند به مثابه نقشه راهی برای مدیریت و توسعه منطقه باشد.

تاکنون مطالعات جداگانه متعددی در رابطه با کارآفرینی، کارآفرینی روستایی و اکوتوریسم صورت گرفته است، اما به دلیل جدید بودن موضوع کارآفرینی گردشگری و نیز کارآفرینی اکوتوریستی، در این رابطه مطالعات دقیقی که بیان‌کننده مفهوم دقیق این عبارت باشد، در ادبیات جهانی و داخلی کمتر به چشم می‌خورد؛ به طوری که تا کنون اغلب پژوهش‌هایی که در زمینه کارآفرینی و گردشگری صورت گرفته تجربی بوده و پژوهش‌های نظریه‌ای بسیار اندک است (لی^۱، ۲۰۰۸). به نقل از (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳).

مطالعات انجام شده حاکی از آن است که ارتباط معناداری بین عوامل سه‌گانه تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی یعنی شرایط محیطی، سیاست‌ها و رویه‌های قانونی و ویژگی‌های کارآفرینانه برقرار است. سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۳) ضمن تأیید

2- Harwood
3- Situmorang
4- Mudzeng
5- Chiutsi

1- Li

چاین^۱ (۲۰۱۶) بیان کرد که:

۱- جذابیت یک مقصد، تأثیر مثبت قابل توجهی بر ارزش تجربه دارد.

۲- ارزش تجربه تأثیر مثبت قابل توجهی بر بازدید مجدد دارد.

۳- جذابیت مقصد تأثیر مثبت قابل توجهی بر روی بازدید مجدد دارد.

یافته‌های تحقیق فو^۲ و همکاران (۲۰۱۹) نشان می‌دهد که موضوع کارآفرینی گردشگری از کشورهای توسعه یافته به سمت اقتصادهای نوظهور توسعه می‌یابد. همچنین در حال حاضر کارآفرینی میهمان‌نوازی و گردشگری در عملکرد توانمند ولی در توسعه نظری ضعیف است.

ارتباط بین ذهنیت و سطوح مختلف شکوفایی کارآفرینان اکوتوریسم توسط ارتاچ^۳ و تانوا^۴ (۲۰۲۰) بررسی شد. این تحقیق نشان داد زمانی که زنان از نظر روانی توانمند باشند، با ذهنیت پرورش یافته خود، حتی با وجود زمینه‌های نامطلوب، سطوح عالی تری از شکوفایی را تجربه می‌کنند.

حوضه آبریز آذرشهرچای (شکل ۱) در دامنه‌های شمال غربی توده کوهستانی سهند و در شرق دریاچه ارومیه قرار دارد. وسعت این حوضه ۴۲۰ کیلومتر مربع و از نظر موقعیت جغرافیایی بین ۳۷° ۴۹' الی ۳۶° ۳۶' عرض شمالی و ۴۶° ۲۱' الی ۴۵° ۵۴' طول شرقی واقع شده است.

روستاهایی که در حوضه آذرشهرچای قرار دارند عبارتند از: گنبرف (گونبر)، کردآباد، مجارشین، چراغیل، صغایش، قرمز گل (قیرمزی گول)، آملالوداش، امیردیزج (آلاکوزه) و روستای متروکه و خالی از سکنه هوشنه.

ابتدا مؤلفه‌ها و شاخص‌های استاندارد آن که در جدول ۱ آورده شده است، جهت بررسی و ارزیابی کارآفرینی اکوتوریسم از طریق مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای معتبر استخراج شد. میزان تأثیر هر یک از متغیرهای مذکور که از طریق پرسشنامه و مصاحبه با فعالان کسب و کارهای مرتبط با اکوتوریسم و مسئولین منطقه و مطالعه میدانی به دست آمده، به عنوان داده‌ها وارد نرم‌افزار Micmac شده است.

جامعه آماری این تحقیق ساکنان و به خصوص صاحبان کسب و کارهای اکوتوریسمی روستاهای دره آذرشهرچای شامل قرمز گل، صغایش، چراغیل، مجارشین، کردآباد، گنبرف، آملالوداش و امیردیزج هستند. به استناد نتایج جمعیتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ نقاط روستایی استان آذربایجان شرقی حجم جامعه آماری ۱۰۰۵۸ نفر است.

حجم نمونه برای تکمیل پرسشنامه از طریق فرمول کوکران به دست آمده است.

با توجه به حجم جامعه آماری ما، حجم نمونه ۳۶۹/۹۱ به دست آمد که برای اطمینان و دقت بیشتر تعداد ۳۸۰ پرسشنامه تهیه و تکمیل شد.

اطلاعات به دست آمده از طریق پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Excel مرتب و طبقه‌بندی شد. سپس جهت بررسی و تحلیل روابط بین آنها، به عنوان داده وارد نرم‌افزار Micmac شد.

تأثیر هر یک از متغیرها در کیفیت کارآفرینی منطقه مورد مطالعه با انواع نمودارها و گراف‌ها نشان داده شده و با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار، سناریوهای مختلف طراحی و نتایج آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه آن که نقشه راهی برای نحوه مدیریت و اینکه تمرکز بر روی کدام مؤلفه به صرفه‌تر است، به دست آمد.

۱- Chien

۲- fu

۳- Ertaç

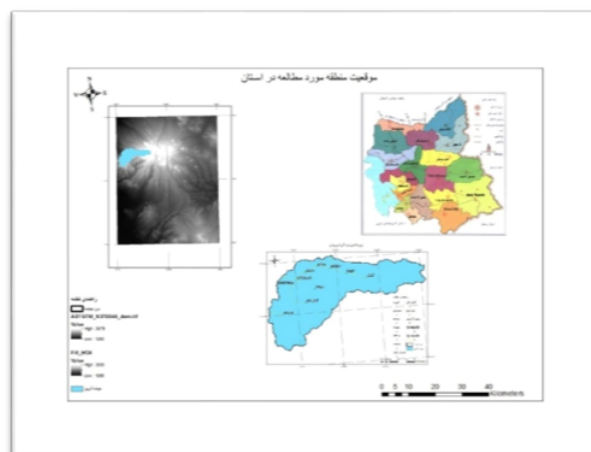
۴- Tanova

جدول ۱. مؤلفه‌ها و شاخص‌های استاندارد کارآفرینی اکوتوریسم

متغیرهای اصلی	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
بسترهای محیطی کارآفرینی اکوتوریسم	زیرساخت‌ها و تکنولوژی سازگار با کارآفرینی اکوتوریسم	زیرساخت‌های فیزیکی سبز فناوری سبز
	ظرفیت‌های محیطی منطبق با کارآفرینی اکوتوریسم	تنوع زیستی تنوع جغرافیایی
	فرصت‌های ناشی از بازار کارآفرینی اکوتوریسم	حجم تقاضای اکوتوریسم رقابت‌پذیری در اکوتوریسم نزدیکی به بازار مصرف
	دسترسی به منابع مالی مرتبط با کارآفرینی اکوتوریسم	دسترسی به اعتبارات بانکی سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز
	بسترهای اجتماعی تقویت‌کننده کارآفرینی اکوتوریسم	فرهنگ کارآفرینی مشوق
	سیاست‌ها و رویه‌های قانونی	سیاست‌های حمایتی دولت از کارآفرینی اکوتوریسم
ترتیبات قانونی مناسب کارآفرینی اکوتوریسم		بسترهای قانونی کارآفرینی اکوتوریسم خوانا بودن قوانین کارآفرینی اکوتوریسم
برخورداوری از دانش تخصصی کارآفرینی اکوتوریسم		آموزش مهارت کارآفرینی اکوتوریسم برخورداوری از تجربه
ویژگی‌های کارآفرینانه	برخورداوری از قابلیت کارآفرینانه در اکوتوریسم	آموزش مهارت کارآفرینی اکوتوریسم برخورداوری از تجربه
	درک کارآفرینانه از اکوتوریسم	قصد و انگیزه کارآفرینی اکوتوریسم درک امکان‌پذیری کارآفرینی اکوتوریسم
	ویژگی‌های رفتاری - اجتماعی کارآفرینان اکوتوریسم	توفیق‌طلبی هوشیاری و خلاقیت کارآفرینانه احساس تعلق ریسک‌پذیری همکاری و مشارکت
	تشخیص فرصت‌های اکوتوریستی	تشخیص فرصت‌های اکوتوریستی
کسب و کار اکوتوریستی	نوآوری و خلاقیت	ارائه کالا یا محصول جدید و سبز ارائه خدمات جدید و سبز یافتن منابع جدید و سبز ایجاد تشکیلات و زیرساخت‌های جدید و سبز
	رشد و توسعه	ارائه روش‌های جدید و سبز گشایش بازارهای جدید و سبز
	سازگاری زیست‌محیطی	ارتقای سطح زندگی افزایش بهره‌وری حفظ تنوع زیستی بهداشت محیط حفظ میراث طبیعی و جاذبه‌ها

جدول ۲. لیست متغیرها با نام کامل و کوتاه

ردیف	عنوان کامل	عنوان کوتاه
۱	تنوع جغرافیایی	جغرافیا
۲	ریسک‌پذیری کارآفرینان منطقه	ریسک‌پذیری
۳	رعایت بهداشت توسط کارآفرینان منطقه	بهداشت
۴	موانع اقتصادی کارآفرینی	اقتصاد
۵	درآمد به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی	درآمد
۶	همکاری و مشارکت کارآفرینان منطقه	همکاری
۷	حفاظت از میراث طبیعی و جاذبه‌ها	حفاظت
۸	حامی و مشوق بودن قوانین	قوانین ۱
۹	حمایت معنوی ساکنان محلی	معنوی
۱۰	ارتقاء سطح زندگی ساکنان	سطح زندگی
۱۱	احساس تعلق به منطقه در کارآفرینان منطقه	احساس تعلق
۱۲	وضوح قوانین مربوط به کارآفرینی	قوانین ۲
۱۳	خلاقیت در کسب و کار کارآفرینان منطقه	خلاقیت
۱۴	تجربه کاری مرتبط	تجربه
۱۵	قابل تشخیص بودن فرصت‌های کارآفرینی	تشخیص فرصت‌ها
۱۶	موانع اجتماعی کارآفرینی	اجتماعی
۱۷	موانع سیاسی کارآفرینی	سیاسی
۱۸	موانع فرهنگی کارآفرینی	فرهنگی
۱۹	توفیق‌طلبی به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی	توفیق‌طلبی
۲۰	اعتبارات بانکی مرتبط با کارآفرینی	وام‌ها
۲۱	تقویت زیرساخت‌ها	زیرساخت‌ها
۲۲	آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی	آموزش
۲۳	سرمایه‌گذاری‌های غیربومی	غیربومی
۲۴	حمایت مادی ساکنان از کارآفرینان	مادی
۲۵	تنوع زیستی و گیاهی	جانوران
۲۶	حمایت بیمه‌ها از کارآفرینان	بیمه‌ها
۲۷	خدمات مشاوره دولتی	مشاوره

شکل ۱. منطقه مورد مطالعه

سیستم مورد مطالعه را نشان می‌دهد. با توجه به پلان عمومی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها در نرم‌افزار Micmac که در شکل ۳ نشان داده شده است، نقش هر کدام از متغیرها تحلیل می‌شود.

مؤلفه‌های استاندارد که برای مطالعه کارآفرینی اکوتوریسم از منابع کتابخانه‌ای استخراج شده بود، در قالب ۲۷ متغیر به عنوان داده وارد نرم‌افزار شده است. جدول ۲ عنوان کامل و کوتاه هر متغیر را نشان می‌دهد. شکل ۲ پلان کلی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مؤلفه‌های

شکل ۲- پلان کلی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مؤلفه‌های سیستم

شکل ۳- پلان عمومی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها در نرم‌افزار Micmac

کارآفرینی (وام‌ها) و درآمد به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی (درآمد)، متغیرهای تأثیرگذار در سیستم مورد مطالعه هستند. متغیرهایی که در ناحیه ۱ و در شمال شرق نمودار قرار دارند، همزمان به صورت بسیار تأثیرپذیر و بسیار تأثیرگذار عمل می‌کنند. طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است. این متغیرها قابل دستکاری و کنترل هستند و بر پویایی و تغییر

متغیرهایی که در ناحیه ۲ یا شمال غرب نمودار قرار می‌گیرند، بیشتر تأثیرگذار بوده و کمتر تأثیرپذیر می‌باشند. این متغیرها متغیرهای ورودی محسوب شده و معمولاً توسط سیستم قابل کنترل نیستند. همان‌طور که در شکل ۳ هم دیده می‌شود، حامی و مشوق بودن قوانین (قوانین ۱)، وضوح قوانین مربوط به کارآفرینی (قوانین ۲)، اعتبارات بانکی مرتبط با

کارآفرینان».

متغیرهای ناحیه ۳ که در جنوب شرقی نمودار قرار دارند، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمی داشته، در نتیجه ارتباط کمی با سیستم دارند. و به سه دسته زیر تقسیم می‌شوند:

- متغیرهای گسسته: در نزدیکی مبدأ مختصات قرار دارند و ارتباطی به پویایی و تغییرات کنونی سیستم ندارند (رهسپار، زهره و همکاران ۱۳۹۸). سیستم مورد مطالعه در این تحقیق متغیر گسسته ندارد.

- متغیرهای اهرمی ثانویه: بیشتر از آنکه تأثیرپذیر باشند، تأثیرگذارند بالای خط قطری قرار دارند و به عنوان نقطه‌های معیار یا سنجش قابل استفاده هستند. «حمایت مادی ساکنان از کارآفرینان»، «موانع فرهنگی کارآفرینی»، «تنوع زیستی و گیاهی»، «آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی»، «تنوع جغرافیایی»، «خدمات مشاوره دولتی»، «موانع سیاسی کارآفرینی» و «حمایت بیمه‌ها از کارآفرینان» متغیرهای اهرمی ثانویه سیستم هستند

- متغیرهای تنظیمی: زیر خط قطری و نزدیکی مرکز ثقل قرار دارند و می‌توانند به عنوان اهرم ثانویه، هدف‌های ضعیف و متغیرهای ریسک ثانویه مورد تحلیل قرار بگیرند (رهسپار و همکاران، ۱۳۹۸).

در سیستم مورد مطالعه، «حمایت مادی ساکنین» را می‌توان متغیر تنظیمی دانست.

متغیرهای استراتژیک متغیرهایی هستند که اولاً قابل دستکاری و کنترل باشند، ثانیاً بر پویایی و تغییر سیستم تأثیرگذار باشند. به طور کلی هر چه از انتهای ناحیه ۳ به سمت انتهای ناحیه ۱ نمودار مختصات نزدیک شویم، بر میزان اهمیت و استراتژیک بودن متغیر افزوده می‌شود. بنابراین می‌توان متغیرهای ناحیه ۱ نمودار را کلیدی‌ترین متغیرها نامید که در سیستم مورد مطالعه عبارتند از:

«تقویت زیرساخت‌ها»، «سرمایه‌گذاری غیربومی»، «موانع

سیستم اثر می‌گذارند. هر تغییری در این متغیرها به ایجاد تغییر در سایر متغیرها می‌انجامد. همان‌طور که در شکل ۳ هم مشاهده می‌شود، «ریسک‌پذیری کارآفرینان منطقه»، «همکاری و مشارکت کارآفرینان»، «موانع اقتصادی کارآفرینی»، «ارتقاء سطح زندگی ساکنان منطقه»، «سرمایه‌گذاری‌های غیربومی» و «تقویت زیرساخت‌ها»، متغیرهای دو وجهی در سیستم مورد مطالعه هستند.

متغیرهای دووجهی به دو دسته «متغیرهای ریسک» و «متغیرهای هدف» تقسیم می‌شوند.

متغیرهای ریسک بالای خط قطری ناحیه ۱ قرار می‌گیرند و ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را دارند. «موانع اقتصادی کارآفرینی اکوتوریسم»، «همکاری و مشارکت کارآفرینان» و «ریسک‌پذیری کارآفرینان» متغیرهای ریسک محسوب می‌شوند.

متغیرهای هدف در زیر خط قطری ناحیه شمال شرق نمودار قرار می‌گیرند، بیش از آنکه تأثیرگذار باشند، تأثیرپذیرند. می‌توان این متغیرها را با قطعیت کامل، نتایج تکامل سیستم دانست. در واقع این متغیرها را می‌توان اهداف سیستم نامید. «ارتقاء سطح زندگی»، «سرمایه‌گذاری‌های غیربومی» و «تقویت زیرساخت‌ها» متغیرهای هدف در سیستم مورد مطالعه ما هستند.

متغیرهای تأثیرپذیر در ناحیه ۴ یا جنوب شرقی نمودار قرار می‌گیرند. تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند. یعنی نسبت به تغییرات متغیرهای تأثیرگذار و دو وجهی بسیار حساس هستند. این متغیرها در واقع خروجی سیستم هستند. متغیرهای تأثیرپذیر در این تحقیق عبارتند از: «حمایت معنوی ساکنان محلی»، «احساس تعلق به منطقه در کارآفرینان»، «تجربه کاری مرتبط»، «قابل تشخیص بودن فرصت‌های کارآفرینی»، «اخلاقیت در کسب و کارهای کارآفرینی»، «حفاظت از میراث طبیعی و جاذبه‌ها» و «رعایت بهداشت توسط

اقتصادی کارآفرینی»، «همکاری و مشارکت کارآفرینان»، «ریسک‌پذیری کارآفرینان» و «ارتقاء سطح زندگی». همچنین می‌توان «حمایت مادی ساکنان» و «توفیق‌طلبی» را نیز متغیرهای استراتژیک محسوب کرد. به طور کلی موقعیت متغیرها (پیشران‌ها) در مختصات Micmac در جدول ۳ خلاصه می‌شود.

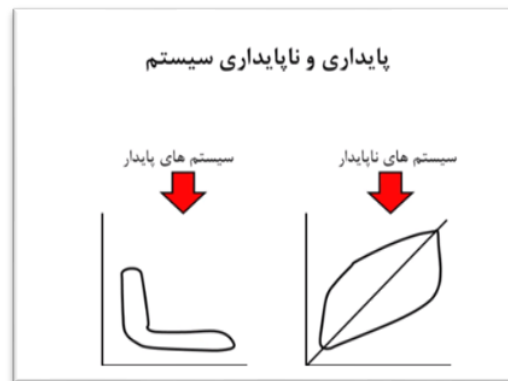
شکل ۴- متغیرهای استراتژیک

جدول ۳- موقعیت متغیرها در مختصات Micmac

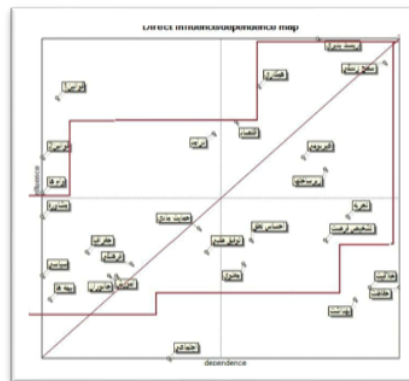
متغیرها	نواحی مختصات
ریسک‌پذیری کارآفرینان منطقه، همکاری و مشارکت کارآفرینان، موانع اقتصادی کارآفرینی، ارتقاء سطح زندگی ساکنان منطقه، سرمایه‌گذاری‌های غیربومی، تقویت زیرساخت‌ها	ناحیه ۱ (شمال شرقی) اثرگذاری بالا اثرپذیری بالا
حامی و مشوق بودن قوانین، وضوح قوانین مربوط به کارآفرینی، اعتبارات بانکی مرتبط با کارآفرینی، درآمد به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی	ناحیه ۲ (شمال غربی) اثرگذاری بالا اثرپذیری پایین
حمایت مادی ساکنان از کارآفرینان، موانع فرهنگی کارآفرینی، تنوع زیستی و گیاهی، آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی، تنوع جغرافیایی، خدمات مشاوره دولتی، موانع سیاسی کارآفرینی، حمایت بیمه‌ها از کارآفرینان	ناحیه ۳ (جنوب غربی) اثرگذاری پایین اثرپذیری پایین
احساس تعلق به منطقه در کارآفرینان، حمایت معنوی ساکنان محلی، تجربه کاری مرتبط، قابل تشخیص بودن فرصت‌های کارآفرینی، خلاقیت در کسب و کارهای کارآفرینی، حفاظت از میراث طبیعی و جاذبه‌ها، رعایت بهداشت توسط کارآفرینان	ناحیه ۴ (جنوب شرقی) اثرگذاری پایین اثرپذیری بالا

در حوالی آن پخش شده باشند، سیستم ناپایدار است و کمبود متغیرهای تأثیرگذار سیستم را تهدید می‌کند (شکل ۵). همان‌طور که در شکل ۶ هم مشاهده می‌شود، با توجه به نحوه قرارگیری متغیرها در محور مختصات به شکل انبوه قطری، محیط عمومی ناپایدار است.

نحوه پراکنش متغیرها در نمودار بیانگر میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. اگر متغیرها به صورت L مانند در نمودار پراکنده باشند، سیستم پایدار است و نشان‌دهنده ثبات متغیرهای تأثیرگذار و تداوم تأثیر آن‌ها بر سایر متغیرهاست. ولی اگر متغیرها از سمت مبدأ محور مختصات به سمت انتهای نمودار یا

شکل ۵- سیستم‌های پایدار و ناپایدار

شکل ۶- پراکنش متغیرها به صورت انبوه قطری

صحیح و همه‌جانبه امکان‌پذیر نیست. چنانچه در این تحقیق هم مشاهده شد که به دلیل عدم برنامه‌ریزی صحیح، با وجود طبیعت زیبا و خاص منطقه، مؤلفه‌های «حامی و مشوق بودن قوانین»، «وضوح قوانین مربوط به کارآفرینی»، «اعتبارات بانکی مرتبط با کارآفرینی» و «درآمد به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی» در ایجاد کسب‌وکارهای اکوتوریسمی تأثیرگذارتر از «تنوع جغرافیایی» است.

این مسأله را می‌توان ضعف قانون‌گذاری و طولانی و خسته‌کننده بودن پروسه اداری سرمایه‌گذاری تفسیر کرد. در مبحث اهمیت متغیرها، علاوه بر تأثیرگذاری متغیرها، قابل کنترل و دستکاری بودن آن‌ها نیز باید مد نظر قرار گیرد. تا

برای رسیدن به اکوتوریسم موفق که اشتغال‌زایی و ارتقاء سطح زندگی ساکنان محلی از مشخصه‌های آن است، باید از رهگذر توسعه پایدار توریسم عبور کرد. دستیابی به توسعه پایدار درگرو توجه به ارکان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در یک جامعه است و اکوتوریسم به عنوان فعالیتی اثرگذار بر تمامی ارکان توسعه جوامع محلی، بیش از پیش نیازمند مطالعه و برنامه‌ریزی دقیق است.

تنوع جغرافیایی و ویژگی‌های طبیعی خاص منطقه، مهمترین و تأثیرگذارترین مؤلفه در اکوتوریسم است. استفاده از این پتانسیل برای رونق کسب و کارهای اکوتوریسمی و به تبع آن ارتقاء سطح زندگی ساکنان محلی جز در سایه برنامه‌ریزی

احساس تعلق خاطر به منطقه، رعایت بهداشت و حفاظت از محیط زیست و جاذبه‌ها افزایش می‌یابد و این خود نیز باعث هم‌افزایی چرخه رونق کسب و کارهای اکوتوریسمی می‌شود.

در اثر تغییرات ایجاد شده، زیرساخت‌ها تقویت شده، انگیزه برای سرمایه‌گذاری غیربومی بیشتر می‌شود. افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیربومی به نوبه خود زیرساخت‌ها را تقویت می‌کند و سطح زندگی ساکنان ارتقا می‌یابد.

و اما مؤلفه‌های بالای خط قطری ناحیه ۳، یعنی حمایت مادی ساکنان از کارآفرینان، موانع فرهنگی کارآفرینی، تنوع زیستی و گیاهی، آموزش‌های مرتبط با کارآفرینی، تنوع جغرافیایی، خدمات مشاوره دولتی، موانع سیاسی کارآفرینی و حمایت بیمه‌ها از کارآفرینان نیز تا حدی تأثیرگذارند. جالب اینجاست که «تنوع جغرافیایی» که در نگاه اول ممکن است به عنوان مهمترین مؤلفه تأثیرگذار به نظر بیاید به تنهایی تأثیر چندانی در پیشرفت کارآفرینی اکوتوریسم منطقه ندارد، و نیازمند تقویت مؤلفه‌های دیگری همچون حمایت قوانین، تقویت زیرساخت‌ها و ریسک‌پذیری کارآفرینان است.

نتیجه‌گیری

طبیعت خاص و زیبای دره آذرشهرچای به تنهایی پتانسیل تبدیل این منطقه به قطب اکوتوریسم و به تبع آن رونق کارآفرینی اکوتوریسم و ارتقاء سطح زندگی مردم منطقه را دارد. این پتانسل با وجود روستای تاریخی چراغیل و بناهای تاریخی دیگری مثل حمام قیرمیزی گول تقویت نیز می‌شود.

اما متأسفانه موانع اقتصادی، ضعف قانون‌گذاری، عدم وجود اعتبارات بانکی مشوق کارآفرینی و سیستم اداری نامناسب و بروکراسی طولانی و خسته‌کننده مانع بالفعل شدن این پتانسیل شده است. به طوری که تأثیر مؤلفه‌های «توفیق‌طلبی» و «احساس تعلق به منطقه» در مقایسه با «ریسک‌پذیری» کم‌رنگ است و «ریسک‌پذیری» پیش‌ران سایر مؤلفه‌ها شده

بتوان با اعمال تغییرات در آنها، سایر متغیرهای وابسته را نیز تحت تأثیر قرار داد. به این متغیرها که در آن واحد هم تأثیرگذار هستند، هم قابل کنترل، متغیرهای استراتژیک می‌گویند. به طور کلی در نرم‌افزار Micmac هر چه از ابتدای خط قطری (ناحیه ۳) به سمت انتهای آن (ناحیه ۱) در نمودار مختصات نزدیک شویم، بر میزان اهمیت و استراتژیک بودن متغیر افزوده می‌شود. بنابراین می‌توان متغیرهای ناحیه ۱ نمودار را کلیدی‌ترین متغیرها نامید که در سیستم مورد مطالعه عبارتند از:

«تقویت زیرساخت‌ها»، «سرمایه‌گذاری غیربومی»، «موانع اقتصادی کارآفرینی»، «همکاری و مشارکت کارآفرینان»، «ریسک‌پذیری کارآفرینان» و «ارتقاء سطح زندگی». همچنین می‌توان «حمایت مادی ساکنان» و «توفیق‌طلبی» را نیز متغیرهای استراتژیک محسوب کرد.

در واقع با توجه به نمودار تأثیرات مستقیم متغیرها، می‌توان گفت با اینکه متغیرهای ناحیه ۲ نمودار، یعنی «حامی و مشوق بودن قوانین»، «وضوح قوانین مربوط به کارآفرینی»، «اعتبارات بانکی مرتبط با کارآفرینی» و «درآمد به عنوان مهمترین انگیزه کارآفرینی» به طور قطع تأثیرگذار هستند، اما از آنجایی که در حال حاضر ساکنین توانایی ایجاد تغییر در آن‌ها را ندارند، نمی‌توان در پیشرفت کارآفرینی منطقه روی آن‌ها حساب کرد.

اما با اعمال تغییر بر روی متغیرهای ناحیه اول، مخصوصاً متغیرهایی که در بالای خط قطری قرار دارند (متغیرهای ریسک) می‌توان سایر متغیرهای وابسته را که عموماً در ناحیه ۴ نمودار قرار دارند، کنترل کرد.

به عنوان مثال با برطرف کردن موانع اقتصادی کارآفرینی، افزایش همکاری و مشارکت کارآفرینان و به تبع آن افزایش ریسک‌پذیری آنان، حمایت معنوی ساکنان و احساس تعلق به منطقه افزایش می‌یابد. ساکنان می‌توانند با تکیه بر تجربه کاری مرتبطشان فرصت‌های کارآفرینی را تشخیص دهند و با خلاقیت کسب و کار اکوتوریسمی خود را رونق بخشند. تحت تأثیر

موارد زیر به منظور مدیریت و اجرای صحیح کارآفرینی اکوتوریسم در دره آذرشهرچای و استفاده حداکثر از ظرفیت‌های این منطقه پیشنهاد می‌شود.

- اصلاح قوانین مربوط به کارآفرینی و کاهش بروکراسی و کوتاه کردن پروسه شروع کسب و کار جدید

- ارائه خدمات آموزشی و مشاوره‌ای دولتی در ارتباط با ایجاد کسب و کارهای اکوتوریستی

- مد نظر گرفتن اعتبارات بانکی کم بهره برای شروع کسب و کارهای مرتبط با اکوتوریسم مختص ساکنان روستا

- ارائه طرح‌های تشویقی مانند معافیت مالیاتی برای سرمایه‌گذاران غیربومی.

است. این بدین معنی است که کارآفرینی در دره آذرشهرچای با ریسک بالایی مواجه است، تا جایی که حتی درآمد بالا نیز انگیزه کافی را جهت مواجهه با ریسک کارآفرینی در ساکنان منطقه ایجاد نمی‌کند. در نتیجه با وجود پتانسیل فرصت‌های شغلی فراوان در زمینه اکوتوریسم از تأسیس انواع اقامتگاه توریستی گرفته تا فروش انواع عرقیجات مخصوص گیاهان منطقه، امرار معاش روستائیان هنوز از طریق مشاغل سنتی روستایی از قبیل باغداری و دامپروری انجام می‌گیرد. زیرساخت‌ها از قبیل جاده‌ها و اینترنت هنوز در حد ابتدایی مانده و این خود دلیلی بر ادامه دور معیوب عدم استفاده از پتانسیل‌های منطقه شده است.

منابع

- مطالعات انسانی، ۲۶: ۷۰-۴۵.
- سجاسی قیداری، ح.، رکن‌الدین افتخاری، ع.، پورطاهری، م. و آذر، ع. ۱۳۹۳. الگوی توسعه کارآفرینی اکوتوریسم در مناطق روستایی (مطالعه موردی: رود دره‌های استان تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۶ (۲): ۲۹۲-۲۷۳.
- صارمی، م. و کاظم علیزاده ثانی، م. ۱۳۸۸. بررسی عوامل تأثیرگذار بر فرآیند شناسایی فرصت‌های کارآفرینی بین کارآفرینان برتر منتخب. توسعه کارآفرینی، ۳: ۱۲۲-۱۰۳.
- صفری، س. و محمدمیرزایی بافقی، م. ۱۳۹۳. شناسایی و اولویت بندی فرصت‌های کارآفرینانه در صنعت گردشگری شهرستان یزد، ۸ (۲۶): ۱۲۷-۱۴۹.
- کاظمی، م. ۱۳۹۲. مدیریت گردشگری. انتشارات سمت.
- کیانی سلمی، ص. و زورمند، پ. بررسی فرصت‌های کارآفرینی اکوتوریستی در مناطق روستایی. دومین کنفرانس بین‌المللی آینده‌پژوهی، مدیریت و توسعه اقتصادی. ۱۵ بهمن، تربت حیدریه.
- لطفی، ص.، رمضان‌زاده لسبویی، م. و ابراهیمیان، م. ۱۳۹۶.
- برادران، م.، بزرگر، م. ۱۳۹۳. نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی. اولین همایش ملی فرهنگ و توسعه کارآفرینی. ۲۴ مهر، کهگیلویه و بویراحمد.
- رهسپار، ز.، صالحی، ک.، عزتی، م. و ذوالفقارزاده، م. ۱۳۹۸. شناسایی و تحلیل ساختاری تأثیر متقابل پیشران‌های تغییر در حوزه آموزش و پرورش. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۷۰: ۱۲۶-۱۰۱.
- سجادی، س.م. و اخوان، م.ر. ۱۳۹۴. ایجاد کسب و کارهای جدید براساس فرصت‌های طبیعی کارآفرینانه (مطالعه موردی: زمین گردشگری در ایران). اولین کنفرانس بین‌المللی هنر، صنایع دستی و گردشگری. مؤسسه علوم و فناوری خوارزمی، ۲۴ بهمن، شیراز.
- سجاسی قیداری، ح.، رکن‌الدین افتخاری، ع. و پورطاهری، م. ۱۳۹۳. تدوین و اعتبارسنجی شاخص‌های توسعه کارآفرینی اکوتوریستی در مناطق روستایی. چشم‌انداز جغرافیایی در

- based tourism in remote areas: bird watching in Arfak Mountains West Papua. Charles Darwin University.
- Hills, G.E., Lumpkin, G.T, and Singh, R.P. 1997. Opportunity recognition: Perceptions and behaviors of entrepreneurs. *Frontiers of entrepreneurship research* 17(4): 168-182 .
- Jiang, J. (2008). Evaluation of the Potential of Ecotourism to the Contribute to Local Sustainable Development: A Case Study of Tengtou Village, China, New Zealand, Massey University. <http://mro.massey.ac.nz/handle>.
- Li, L. 2008. A Review of Entrepreneurship Research Published in the Hospitality and Tourism Management Journals. *Tourism Management*. Vol.29, No. 5, PP. 1022-1013.
- Mudzengi, B. K., and Chiutsi. S. 2014. Socio-political and macro-economic factors influencing ecotourism competitiveness in Zimbabwe. *International journal of development and sustainability* 3(2): 306-314.
- Newsome, D and Dowling, R, and Moore, S., (2005) Wildlife tourism, *channel view publications*.
- Situmorang, M.D. (2012). Social intreprenurship to develop ecotourism. International conference on small and medium enterprises development with a theme “innovation and sustainability in SME development” (ICSMED). Indonesia.
- Situmorang, D.B.M; Mirzanti, I.R (2012). Social entrepreneurship to develop ecotourism. *Procedia Economics and Finance*, 398-405.
- Baoren, S. 2011. Rural tourism in China. *Tourism management* 32 (6): 1438-1441
- سنجش نگرش مردم نسبت به نقش آموزش در تمایل به کارآفرینی بوم‌گردی (مطالعه موردی: منطقه کویری و بیابانی خور و بیابانک). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۶ (۲۱): ۵۴-۷۶.
- مختاری، د. ۱۳۹۴. ژئوتوریسم. انتشارات دانشگاه تبریز.
- موسوی، م.ن.، آفتاب، ا.، مجنونی، ع. و نیرومند شیشوان، ص. ۱۳۹۸. توسعه گردشگری مناطق روستایی با تأکید بر اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی). آمایش جغرافیایی فضا. ۳۱، (۹): ۳۵-۵۴.
- Campell, L. 1999. Ecotourism in rural developing communities. *Annals of tourism research*, 26(3): 534-553.
- Chien, M.C. (2016). En empirical study on the effect of attractiveness of ecotourism destination on experiential value and revisit intention. Department of Marine Leisure and tourism. 212(9).
- Cohen, B., and Winn. M.I . 2007. Market imperfections, opportunity and sustainable entrepreneurship. *Journal of business venturing* 22(1) : 29-49.
- Ertaç, M., Tanova, C. 2020. Flourishing Women through Sustainable Tourism Entrepreneurship. *Sustainability* 12(14): 17-1. Doi:10.339./su12145643.
- Fu, H., okumus, F., Wu, K., Köseoglu, M.A. 2019. The entrepreneurship research in hospitality and tourism. *Interenationa Journal of Hospitality Management*. 78: 12-1.
- Harwood, SH.K. 2010. Planning for community

Investigating the components of ecotourism entrepreneurship in Sahand foothills: Case study of Azarshahr-chai valley

Parisa Sadat Sohrabi^{1*} and Davod Mokhtati²

Submitted: 12 September 2021 Accepted: 10 November 2021

Abstract

Combining entrepreneurship and ecotourism is one of the best ways to diversify the economy of communities, especially rural areas, to create jobs and generate wealth and prosperity. In particular, when agriculture in itself is not capable to provide sufficient job opportunities needed by young people, it creates new opportunities in the industry and services sectors. Profound knowledge about the components and indicators and their effects is necessary in order to properly manage and implement “ecotourism entrepreneurship” and make the most of its potential. In this regard, first, the standard indicators of ecotourism entrepreneurship development were extracted from the literature in this research. As a next step, Micmac software, which is designed to perform complex cross-matrix calculations in futures studies, is utilized to quantify the relationship and impact of each component in the field of entrepreneurship. Investigations about the impact of each indicator on trends were made based on interviews, questionnaires, and field studies in the software. The results indicate that “geographical diversity”, as a potential for the development of ecotourism entrepreneurship in Azarshahr-chai Valley, is not fully utilized due to reasons including economic barriers, weak legislation, lack of financial encouragement packages supporting entrepreneurship, inadequate administrative system, and long and tedious bureaucracy. Surprisingly, components such as the clarity of legislation, supportive and encouraging lawsuits, financial investment packages, and income as major incentives are more influential than “geographical diversity”. In addition, among the effective socio-behavioral characteristics of entrepreneurs, the effect of “risk taker” is more than the desire for prosperity. This fact implies that entrepreneurship in the Azarshahr-chay valley is a risky business.

Keywords: Ecotourism Entrepreneurship, Micmac software, Sahand Foothills.

1- Geomorphology; Faculty of Planning and Environmental Sciences; Tabriz university

2- Geomorphology; Faculty of planning and environmental sciences; Tabriz University

(*-Corresponding Email: parisa.sohrabi98@ms.tabrizu.ac.ir)

DOI: 10.22048/rdsj.2022.298300.1977